

Introducció a l'avifauna del tram dels «canyissars de depuració» del Parc Fluvial del Besòs

Xavier Larruy i David Perpiñán

Resum

El tram final del riu Besòs ha experimentat un canvi en la seva fisonomia com a conseqüència d'un projecte de recuperació mediambiental. Dins la primera fase es construïren parcel·les amb canyís (*Phragmites* sp.) per al tractament terciari de l'EDAR de Montcada i Reixac. Des de 1999 s'hi està efectuant un estudi ornitològic amb el suport de la Diputació de Barcelona. S'hi han vist 150 espècies d'aus, però poques hi crien, com el collverd, per la transformació de la ribera. A més, hi han niat tres espècies exòtiques, com el múnia roig. No obstant això, és remarcable la població de boscarles, així com la detecció de l'àliga marcenca, provinent de la Serralada Litoral. Pel que fa als hivernants, destaca el nombre de gavinies vulgars i la presència de cotxa blava i blauet. Durant les migracions augmenta el valor d'aquest espai, com ho demostra la citació d'aus escasses com el territ de Temminck.

Paraules clau

Riu Besòs, transformació, canyís, aus

Resumen

Introducción a la avifauna del tramo de los «carrizos de depuración» del parque fluvial del Besòs

El tramo final del río Besòs ha experimentado un cambio en su fisonomía mediante un proyecto de recuperación medioambiental. En la primera fase se construyeron parcelas con carrizo (*Phragmites* sp.) para el tratamiento terciario de la EDAR de Montcada i Reixac. Desde 1999 se está efectuando un estudio ornitológico con el apoyo de la Diputación de Barcelona. Se han visto 150 especies de aves, pero pocas crían, como el ánade azulón, por la transformación de la ribera. Además, han criado tres especies exóticas, como el bengalí rojo. No obstante, es remarcable la población de carriceros, así como la detección del águila culebrera, procedente de la Serralada Litoral. Respecto a los invernantes, destaca el número de gaviotas reidoras y la presencia de pechiazul y martín pescador. Durante las migraciones aumenta el valor de este espacio, como lo demuestra el avistamiento de aves escasas como el correlimos de Temminck.

Palabras clave

Río Besòs, transformación, carrizo, aves

Summary

Introduction to bird fauna in the purified reed swamps in Besòs fluvial park

The final section of the Besòs river has undergone a change in its physiognomy as a result of an environmental recovery initiative. In the first phase, plots were created with common reeds (*Phragmites* sp.) for tertiary treatment in the wastewater treatment plant in Montcada i Reixac. An ornithological study has been undertaken since 1999 with the support of Barcelona Provincial Council. One hundred and fifty birds have been sighted, but few are bred there, such as the mallard, as a result of the river transformation. Furthermore, three exotic species have nested there, such as the red avadavat. Nevertheless, the population of warblers is noteworthy and the short-toed eagle has been sighted, originating from the Serralada Litoral. As regards hibernating birds, the number of black-headed gulls, blue throats and kingfishers are notable. During migration, the value of this site is enhanced as illustrated by the sighting of rare birds such as the Temminck's stint.

Keywords

Besòs river, transformation, reeds, birds

Descripció de l'àrea d'estudi

En els darrers deu anys el tram final del Besòs ha experimentat un canvi profund de la seva fesomia a causa de l'execució del projecte «Recuperació mediambiental del tram final de la llera del riu Besòs», finançat en un 80% per Fons de Cohesió de la Unió Europea.

Dins de la primera fase del Parc Fluvial del Besòs es construïren seixanta parcel·les (7,7 hectàrees) amb canyís (*Phragmites* sp.) a la llera en el tram entre el pont de Montcada i el pont de la B-20 (Santa Coloma de Gramenet), per tal de fer el tractament terciari de les aigües provinents de l'EDAR de Montcada i Reixac. També es construí una bassa, aprofitant l'aigua del Rec Comtal que desemboca al riu. Aquest tram presenta una extensió de canyissars excepcional en el context del Besòs. No obstant això, aquests canyissars tenen limitacions pel que fa al seu ús per part dels ocells i la resta de fauna com a conseqüència del fet que el seu objectiu principal és la depuració de l'aigua, només estan inundats temporalment i se seguen a l'hivern. A més, algunes d'aquestes parcel·les han quedat malmeses per les riuades.

Als espais que no estan ocupats per aquestes plantacions trobem principalment plantes ruderals anuals de caràcter nitròfil (PERPIÑÁN *et al.*, 2003), que era el tipus de vegetació predominant abans del projecte. El grau de desenvolupament d'aquest tipus de plantes és notable durant la primavera i l'estiu, però a la tardor i l'hivern la cobertura vegetal depèn de les riuades i del grau de pasturatge per part dels ramats d'ovelles. La presència d'arbres és testimonial en aquest tram i no n'hi ha cap que tingui una alçada destacable. Malgrat això, el canyís s'ha estès fora de les parcel·les, de manera que ara es pot trobar en algunes vores del riu.

Pel que fa al *canal central* (per on circula l'aigua), aquest té una amplada variable i presenta unes vores sovint molt artificialitzades, ja siguin formades per blocs de granit que queden al descobert després de les riuades o per terra molt compactada i de pendent gairebé vertical. No obstant això, hi ha zones on es formen platges de còdols o vores fangoses d'escàs pendent i, per tant, de major interès faunístic.

Metodologia d'estudi

Des de l'any 1999 s'està fent un seguiment avifaunístic en aquest tram del Parc Fluvial del Besòs,

amb el suport de la Diputació de Barcelona. La periodicitat no ha estat uniforme durant tots aquests anys, però la metodologia i el recorregut han estat els mateixos. Des de l'any 2006 s'estan duent a terme uns transectes lineals quinzenals al llarg de l'any en un tram de 2,85 quilòmetres, comprès entre el pont de Montcada i l'assut del Rec Comtal (UTM x=4322 y=4591). El cens es fa al matí, i s'anoten tots els individus que es troben entre els murs de contenció (uns 150 metres d'amplada).

Resultats

En el període 1999-2007 s'han detectat 150 espècies d'ocells, tant aturades com sobrevolant l'indret, que es poden agrupar en les categories següents:

Ocells sedentaris

Com a conseqüència de l'elevat grau de transformació de la ribera són poques les espècies que es reproduïxen al Parc Fluvial del Besòs. No obstant això, cal destacar el bon nombre de parelles d'ànec collverd (*Anas platyrhynchos*) i de polles d'aigua (*Gallinula chloropus*) que fan el niu tant a la vegetació ruderal com als canyissars. També hi nidifica el trist (*Cisticola juncidis*) i el rossinyol bord (*Cettia cetti*), mentre que el pardal comú (*Passer domesticus*) i el pardal xarrec (*Passer montanus*) nien als forats dels murs de contenció. A més, s'ha comprovat puntualment la cria de la cogullada vulgar (*Galerida cristata*) i del bitxac comú (*Saxicola torquatus*), ocells que no es troben en aquest període aigües avall.

D'altra banda, hi ha un nombre d'espècies que s'alimenten o van a beure i a netejar-se al riu i, en canvi, no poden niar per la manca d'arbres, per exemple. Aquest seria el cas dels fringíl·lids, ja que necessiten la vegetació ruderal per alimentar-se, però també els arbres per niar i buscar refugi.

L'únic rapinyaire que es pot veure tot l'any amb regularitat és el xoriguer comú (*Falco tinnunculus*), que nidifica a les rodalies. En canvi, el falcó pelegrí (*Falco peregrinus*) només s'ha observat en comptades ocasions i, probablement, es deu tractar d'individus pertanyents a la població que s'ha reintroduït a la ciutat de Barcelona.

Ocells estivals

En aquest grup trobem espècies d'un major interès, com, per exemple, el corriol petit (*Charadrius dubius*), que cria a les platges de còdols i als marges amb escassa vegetació. La seva abundància és variable i està en funció de factors com el grau de cobertura vegetal. L'ocell més interessant és la boscarla de canyar (*Acrocephalus scirpaceus*), ja que ha colonitzat aquest tram i ara podria tractar-se de la població més nombrosa del Vallès (RIBAS, 2000). Se n'han estimat unes vint parelles, la major part d'aquestes als canyissars de depuració.

Altres aus només s'han detectat de forma irregular fins al moment, d'entre les quals destaca el balquer (*Acrocephalus arundinaceus*), amb dues parelles el 2007, i la presència d'un immatur d'agró roig (*Ardea purpurea*) el 2005.

Cal remarcar l'abundància en aquest període de falciots (*Apus apus*), ballestes (*Apus melba*), orenetes vulgars (*Hirundo rustica*) i orenetes cua-blancues (*Delichon urbicum*). Es tracta d'ocells antropòfils que nien als forats de les cases i edificis de Montcada i Santa Coloma de Gramenet, però que s'alimenten i van a beure al riu. També s'ha vist puntualment l'àguila marcenca (*Circaetus gallicus*), que segurament prové de la Serralada Litoral.

Ocells exòtics

El costum estès de tenir fauna al·lòctona com a animals de companyia ha provocat que no sigui rar trobar ocells escapats o alliberats al riu, ja que està situat al costat de nuclis urbans molt poblats. Principalment es tracta de passeriformes, com el cas del bec de corall senegalès (*Estrilda astrild*) i el múnia roig (*Amandava amandava*), ocell que es va detectar niant el 2005, i que representa una de les poques dades que es té a Catalunya (ESTRADA *et al.*, 2004). D'altra banda, el faisà (*Phasianus colchicus*) també s'ha trobat criant, segurament provinent dels alliberaments que es duen a terme a la Serralada de Marina per a l'activitat cinegètica.

Ocells hivernants

En aquest període destaca per la seva abundància la gavina vulgar (*Larus ridibundus*), ja que és habitual veure estols de centenars d'exemplars

que cada matí remunten el riu, provinents del mar, i hi retornen cap al vespre. També és freqüent la titella (*Anthus pratensis*), la cuereta torrentera (*Motacilla cinerea*), la cuereta blanca (*Motacilla alba*), la cotxa fumada (*Phoenicurus ochruros*), el mosquiter comú (*Phylloscopus collybita*), el pinsà vulgar (*Fringilla coelebs*), el gafarró (*Serinus serinus*), la cadenera (*Carduelis carduelis*) i el repicatalons (*Emberiza schoeniclus*). En general, es tracta d'espècies nombroses i d'àmplia distribució a Catalunya, però també es troben ocells més escassos, tot i que en nombre normalment reduït. Aquest és el cas de la xivitona vulgar (*Actitis hypoleucos*), la xivita (*Tringa ochropus*), el rascló (*Rallus aquaticus*) i el grasset de muntanya (*Anthus spinoletta*). Encara més interessant és la presència de la cotxa blava (*Luscinia svecica*), que es troba molt localitzada a l'hivern al Vallès (RIBAS, 2000).

Altres aus són irregulars, sovint en funció de les onades de fred, com el becadell sord (*Lymnocyptes minimus*), el tord ala-roig (*Turdus iliacus*), el roquerol (*Ptyonoprogne rupestris*) o la boscarla mostatxuda (*Acrocephalus melanopogon*). Aquesta darrera no s'havia trobat prèviament en aquest període al Vallès (RIBAS, 2000).

En aquest període no és rar veure l'aligot comú (*Buteo buteo*) o l'esparver vulgar (*Accipiter nisus*) sobrevolant el riu, atrets per l'abundància de preses.

En els darrers anys les espècies piscívores han incrementat la seva presència, com, per exemple, el berrat pescaire (*Ardea cinerea*), el blauet (*Alcedo atthis*), el corb marí gros (*Phalacrocorax carbo*) o el cabusset (*Tachybaptus ruficollis*), tot i que encara són força escassos.

També s'ha vist aïlladament alguna espècie estival durant l'hivern, com, per exemple, la cuereta groga (*Motacilla flava*) o la boscarla de canyar.

Ocells migratoris

Durant les migracions és quan augmenta clarament el valor ornitològic d'aquest espai i de tot el riu en general. Així, es poden observar puntualment aus aquàtiques escasses a l'àmbit vallesà, com, per exemple, el xarrasclet (*Anas querquedula*), el martinet menut (*Ixobrychus minutus*) i el martinet de nit (*Nycticorax nycticorax*). Val a dir que normalment s'estan al riu pocs dies, ja que no és un hàbitat òptim i només es tracta d'una parada en el seu llarg viatge.

També es poden veure diverses espècies de limícoles, com la gamba roja (*Tringa totanus*) i el cames llargues (*Himantopus himantopus*). Per a aquest últim, el Besòs és una zona important durant la migració postnupcial, ja que s'hi poden veure desenes d'individus, i el 2007 ja ha començat a criar al límit del tram estudiat.

La presència de canyissars fa que sigui una de les zones més bones del Vallès per veure passeriformes propis d'aquest ambient, com, per exemple, la boscarla dels joncs (*Acrocephalus schoenobaenus*) i el teixidor (*Remiz pendulinus*).

Altres migradors regulars remarcables són l'oreneta cua-rogenca (*Hirundo daurica*) i el colltort (*Jynx torquilla*), el qual hi ha hivernat almenys en una ocasió.

Val a dir que s'han vist també aus escasses a nivell català, com el martinet ros (*Ardeola ralloides*), l'àguila calçada (*Hieraetus pennatus*), la polla pintada (*Porzana porzana*), el territ de Temminck (*Calidris temminckii*), el boscarler pintat gros (*Locustella naevia*) i el pinsà trompeter (*Bucanetes*

githagineus), del qual només hi havia una dada prèvia a Catalunya (BIGAS i PICCARDO dins AYMÍ & HERRANDO, 2005).

Bibliografia

BIGAS, D. i PICCARDO, J. (2005): «Pinsà trompeter *Bucanetes Githagineus*», dins AYMÍ, R. i HERRANDO, S. (eds.). 2005. *Anuari d'Ornitologia de Catalunya. 2001*. p. 292. Barcelona: Institut Català d'Ornitologia. 367 pàgines.

ESTRADA, J., PEDROCCHI, V., BROTONS, L. i HERRANDO, S. (eds.) (2004): *Atlas dels ocells nidificants de Catalunya 1999-2002*. Barcelona: Institut Català d'Ornitologia/Lynx Edicions. 638 pàgines.

PERPIÑÁN, D., LARRUY, X. i DEVIS, J. (2003): *La Comunitat Faunística i Florística del Parc Fluvial. Informe 2002*. 197 pàgines. Informe inèdit encarregat per la Diputació de Barcelona.

TRIBAS, J. (2000): *Els Ocells del Vallès Oriental*. Barcelona: Lynx Edicions. 453 pàgines.